

Karen Armstrong,
Islam: kratka povijest,

s engleskog preveo Nikola Škorić,
 "Alfa", Zagreb, 2008., 352 str.

KAREN ARMSTRONG, poznata autorica bestslera iz oblasti historije religija, je 2002. godine napisala knjigu *Islam: A Short History*, koju od prošle godine možemo čitati i na hrvatskom jeziku. Čitalačkoj publici s ovih prostora je autorica poznata i po objavljenim prijevodima njenih knjiga: *History of God* (Zagreb, 1998), *The Battle for God* (Zagreb, 2007) i *Muhammad - A Prophet for Our Time* (Sarajevo, 2008).

Karen Armstrong je rođena 1945. godine u blizini Birminghama u Engleskoj. Sa sedamnaest godina je postala časna sestra, a tog poziva se odrekla nakon sedam godina provedenih u samostanu. Narednih godina deklarirala se kao ateista. Završila je studij engleskog jezika na Univerzitetu Oxford. Tri godine je predavala književnost XIX i XX stoljeća na Londonskom univerzitetu. Njena doktorska disertacija je odbijena i to

ju je spriječilo da nastavi svoj rad na fakultetu. Nakon šestogodišnjeg rada u srednjoj školi, počinje raditi na televizijskim dokumentarcima. Rad na dokumentarnom programu će je odvesti u Jerusalem i tu će se dogoditi prekretnica vezana za njeno ranije doživljavanje religije. Od ateiste postala je, kako sama kaže, "slobodni monoteista". Armstrong je istakla da se religiji vratila kroz izučavanja drugih vjerskih tradicija, u početku judaizma i islama, a kasnije budizma i konfučionizma.

Knjiga *History of God*, izdata 1993. godine, ju je svrstala u red vodećih svjetskih historičara religije. Iz njenog bogatog opusa treba izdvojiti i knjige: *Muhammed: a Biography of Prophet* (1991), te *Jerusalem: One City, Three Faiths* (1996). Karen Armstrong je članica organizacije The Alliance of Civilizations koja djeluje pod pokroviteljstvom UN-a i ima za cilj unapređenje odnosa među pripadnicima različitih religija i kultura. Dobitnica je nagrade Muslimanskog vijeća za javne medije. Ona danas predaje na Leo Baeck Collegeu u Londonu.

Iako je knjiga *Islam: A Short History*

objavljena prije šest godina, i danas izaziva pažnju javnosti i pobuđuje polemike mnogih kritičara, bilo da se radi o historičarima religije, novinarima ili običnim građanima na Zapadu. Mišljenje javnosti je izrazito polarizirano kada su u pitanju stavovi autorice o pojedinim događajima iz islamske historije, a vezani su, uglavnom, za međusobne odnose muslimana, kršćana i jevreja.

U *Predgovoru* Armstrong upoređuje kršćansko i islamsko poimanje svijeta i iz tog izvodi zanimljive zaključke. Ona navodi da je u Evanđeljima Isus često svojim sljedbenicima naglašavao da njegovo Kraljevstvo nije od ovog svijeta, te da se ono može naći jedino unutar samog vjernika. Nasuprot tome, kod muslimana svjetovne stvari se ne odvajaju od duhovnih, nego su predmet same religije, a dobra muslimanska zajednica ima najveću važnost. "Muslimanski vjernik je", piše Armstrong, "oduvijek meditirao nad trenutnim događajima svoga doba i nad događajima iz povijesne prošlosti kao što kršćanin meditira nad ikonom, koristeći stvaralačku uobrazilju s ciljem razotkrivanja skrivenog božanskog temelja. Stoga, utjecaj izvanjske povijesti muslimanskih naroda ne može biti u drugom planu, budući da je jedna od glavnih značajki islama njegova sakralizacija povijesti" (str. 13).

U samoj knjizi *Islam: kratka povijest*, čini se, da autorica ne želi opteretiti čitatelja navođenjem velikog broja datuma i godina iz islamske historije. Kako je, ipak, riječ o djelu iz povijesti, ona tu prazninu popunjava veoma sistematičnim poglavljem pod nazivom *Vremenski tok povijesnih događaja*, koje počinje od rođenja Muhammeda, a. s., prati sve važne događaje vezane za islam, dajući datume i kratke opise, a završava 2001. godinom.

Ovo poglavlje bi moglo koristiti studentima, kao i svim zainteresiranim, za snalaženje kroz vremenski dugu historiju islama.

Knjiga je podijeljena na slijedeća poglavlja: I *Početak* (43-83) II *Razvoj* (90-126), III *Vrhunac* (145-167), IV *Pobjedonosni islam* (189-211), V *Ratoborni islam* (223-293). Armstrong smatra da religije koje odbacuju štovanje božanstava što ih je čovjek izmislio, te propovijedaju pravednost i ravnopravnost imaju isti sveti izvor. Od početka knjige autorica sistematski radi na razbijanju predrasuda koje na Zapadu postoje o muslimanima. Kada unutar potpoglavlja *Prorok* (570-632) govori o odnosu muslimana prema kršćanima i jevrejima, navodi kur'anski ajet:

"I raspravljajte s pripadnicima Knjige samo na najljepši način, osim s njihovim nasilnicima. I recite: 'Mi

vjerujemo ono što je objavljeno nama i (što je) objavljeno vama. I naš Bog i vaš Bog je jedan i mi smo Mu pokorni” (Kur’an, 29:46), (str. 51).

Armstrong često citira Kur’an te tako pokušava razdvojiti islamsko učenje od, nerijetko, suprotnog djelovanja samih muslimana.

Ona nastoji odnose prvih muslimana s pripadnicima jevrejske i kršćanske zajednice posmatrati kroz prizmu društvenih odnosa toga doba, ne primjenjujući na njih današnja etička mjerila. Na takav način, Armstrong ne pada u zamku pogrešnih zaključaka i uvijek nastoji shvatiti prave uzroke sukoba koji su se dešavali kroz historiju. Ona navodi slučaj židovskog plemena Kurejza koje je izdalo Muhammeda, a. s., te govori o ubistvu pripadnika ovog plemena od Poslanikove, a. s., vojske, opisujući taj događaj riječima: “Arapsko društvo je bilo veoma primitivno: naime, muslimani su za dlaku izbjegli istrebljenje, i da je Muhamed samo protjerao pleme Kurejza, oni bi ojačali židovsku oporbu u Hajberu, što bi dovelo do još jednog rata protiv ume. U Arabiji sedmoga stoljeća bilo je sasvim uobičajeno da arapski poglavar plemena ne iskazuje milost izdajnicima kao što su bili Židovi plemena Kurejza. Pogubljenja su odaslala jezovitu poruku Židovima u Hajberu, čime je ušutkana paganska

oporba u Medini, budući da su paganske vođe bili u savezništvu sa židovskim pobunjenicima.” (str. 68)

Islam: kratka povijest je zanimljivo štivo i stoga što se autorica trudi da uspostavi vezu između događaja iz daleke prošlosti s našom, ne baš svijetlom sadašnjicom, kada su odnosi između religija u pitanju.

Nakon opisa života jevrejskih plemena u Medini za vrijeme života Poslanika, a. s., odmah prelazi na noviju historiju i veoma hrabro ističe da je antisemitizam kršćanski porok. Armstrong pojašnjava kako je mržnja prema Židovima ušla snažno u muslimanski svijet tek nakon stvaranja države Izrael.

“Tako je neprijateljstvo prema židovskom narodu ponukalo neke muslimane da citiranjem određenih dijelova Kur’ana, u kojima se govori o borbi tri židovska pobunjena plemena, opravdaju svoje predrasude. Služeći se tim stihovima van konteksta, oni iskrivljuju poruku Kur’ana i same stavove Proroka, koji ni u kojem slučaju nije gajio odbojnost prema judaizmu.” (str. 68)

U ovoj knjizi autorica ne zaobilazi ni temu, veoma zanimljivu zapadnim historičarima, o odnosu Muhammeda, a. s., prema njegovim suprugama. U poglavlju *Početak* Armstrong kaže: “Muhamedove brojne žene stalan su predmet zanimanja na Zapadu, ali

pogrešno bi bilo zamišljati Proroka kao onoga koji dekadentno uživa u osjetilnim požudama poput kasnijih muslimanskih vladara. U Meki je Muhamed bio monogaman, u braku s Hatidžom, mada je u Arabiji poligamija bila uobičajena. Hatidža je bila podosta starija od Muhameda, ali mu je rodila najmanje šestero djece, od kojih su jedino četiri kćerke preživjele. U Medini je Muhamed postao velikim sejjidom (poglavarom), pa se očekivalo da posjeduje veliki harem, no većina tih brakova je bila politički motivirana.” (str. 59)

Unutar prvog poglavlja je obuhvaćen život Poslanika, a. s., i vladavina četverice halifa. Prema autorici ove knjige, zlatno doba islama završilo je 644. godine kada je perzijski ratni zarobljenik, zbog nekih neračičišćenih računa, bodežom izbo Omara u džamiji u Medini. Događaji nakon ubistva trećeg halife Osmana su opisani kao “prva fitna” (prva smutnja, nered).

Armstrong dalje raspravlja o poimanju vlasti u islamu i nasljeđivanju, problemu koji je zanimao islamske pravnike i historičare još od smrti Poslanika, a. s., do danas. Ona primjećuje da je pitanje političkog vođstva imalo toliku religijsku važnost da je oduvijek bilo povezivano s idejama Božije naravi, predestinacijom i ljudskom slobodom. Međutim, već

u poglavlju *Razvoj* autorica se, s pravom, pita koliko se Omejadaska dinastija može nazvati islamskom ako vladari koji su živjeli u neviđenoj raskoši nisu obraćali pažnju na bijedu većine naroda. Armstrong ukazuje i na podređeni položaj nearapskih preobraćenika na islam i zaključuje pitanjem: ”Ne pokazuje li se takvim postupkom šovinizam i neravnopravnost koji su u potpunosti protuslovni Kur’anu?” (str. 97)

Islam: kratka povijest vrlo vješto opisuje i odnose unutar islamskih učenja. Autorica u nastavku posebnu pažnju daje sufizmu i doprinosu Al-Gazalija da se “ozakoni” sufizam unutar sunijskog islama. Iako je veći dio djela posvećen političkim događajima, smjeni dinastija, (npr. Omejadi, Abasidi, Osmansko carstvo, Safavidsko carstvo), Karen Armstrong, također, pokušava pratiti razvoj umjetnosti i obrazovanja u islamu. Govoreći o Kupoli na stijeni, navodi: “Kupola je također postavila temelje islamskog jedinstvenog arhitektonskog i umjetničkog stila gradnje. Kupola na stijeni svojim savršenim odnosom vanjskoga i unutarnjega slikovito razjašnjava činjenicu da su ljudsko i sveto, unutrašnji i vanjski svijet sukladni jedan drugome kao dvije polovice jedne cjeline.” (str. 95)

Važna tema su i krstaški ratovi, mongolski napadi, formiranje carsta-

va kao što su Safavidsko i Osmansko carstvo. Mnogi kritičari na Zapadu autorici zamjeraju zbog njenog stava o krstaškim ratovima. Armstrong piše: “Križarski su ratovi **sramotan** (podvukla V. M) ali također i presudan događaj u povijesti Zapada; oni su opustošili muslimanska područja na Bliskome istoku...” (str. 164)

U poglavlju *Pobjedonosni islam* Armstrong navodi kako su Osmanlije uspjele postići rijetko viđeno sjedinjenje službene politike i muslimanske savjesti. Naime, ulema je davala legitimitet Osmanlijama i veoma dobro obavljala posredničku ulogu između pokorenih naroda i turskih upravitelja. Međutim, autorica veoma dobro u tome uviđa i negativne posljedice, budući da ulema nije ojačala svoj ugled, nego je vremenom bila sve tiša glede kritike vlasti, te je postepeno gubila povjerenje naroda. Ulema je postala slugom države, sultan je vjerske učenjake mogao nadzirati i kontrolirati prijetnjom i uskraćivanjem novčane potpore. Naravno, ovakav položaj uleme je bio jedan od uzroka slabljenja tako moćnog carstva kakvo je bilo Osmansko. Zanimljivo je da je taj uzrok primijetio Hasan Kafija Prušćak već u XVI stoljeću.

U poglavlju *Ratoborni islam* Armstrong objašnjava odlike savremene muslimanske države, govori o fun-

damentalizmu, problemima s kojim se suočavaju muslimanske manjine u Evropi i Americi, piše o svijetu nakon 11. septembra 2001. godine i, na kraju, kao svojevrsan zaključak poručuje: “Ustrajavanje u pogrešnim predodžbama o islamu, kao religiji koja je bitno protivna demokraciji i moralnim vrednotama, te navraćanje na nazadnjačke svjetonazore srednjovjekovnih križara uzrokovalo bi globalnu katastrofu. Ne samo da bi takav pristup izazvao otpor 1,2 milijarde muslimana s kojima dijelimo svjetsku sudbinu, nego bi, također, pogazio nesebičnu ljubav za istinom i poštivanje svetih prava drugoga, koja bitno obilježavaju islamska i zapadnjačka društva u najboljim izdanjima.” (str. 297)

Promicanjem ideje o međusobnom poštovanju i razumijevanju između pripadnika različitih religija, Armstrong nam kroz svoja djela neprestano dokazuje da su na ovom svijetu različitosti samo prednosti. U samom naslovu knjige autorica je naznačila da piše kratku povijest islama, te tu, svakako, ne može biti riječi o djelu s velikim naučnim pretenzijama. Ono pruža podatke o događajima iz islamske historije, ali nam i zanimljivim promišljanjima o islamu svjedoči o jednom novom pristupu ovoj religiji, koju Armstrong smatra, što je veoma rijetko među zapadnim autorima,

religijom ravnopravnom kršćanstvu i judaizmu.

Knjiga je opremljena i dodatkom kojeg sačinjavaju: *Gljučne osobe u povijesti islama*, gdje su dati kratki podaci o ličnostima koje su svojim djelovanjem ostavile trag u islamskoj povijesti; *Rječnik arapskih pojmova, Bilješke* u kojima je dat mali broj fusnota za prethodna poglavlja, a u odjeljku *Prijedlozi za dalje čitanje* Armstrong sugerira čitateljima širu literaturu koju bi mogli pročitati o ovoj problematici.

U knjizi je korištena fonetska transkripcija prilagođena hrvatskom jeziku. Međutim, moramo primijetiti i skrenuti pažnju na činjenicu da je, dijelom i iz tih razloga, došlo do neprecizne upotrebe nekih arapskih termina, čak i u *Rječniku arapskih pojmova*. Šteta je što izdavač taj dio posla nije povjerio nekom arabisti, čime bi ova korisna knjiga dobila na kvalitetu. ■

Velida Mataradžija

JOŠ TRI ROMANA NEDŽIBA MAHFUZA NA BOSANSKOM JEZIKU

Nedžib Mahfuz: *Ljubav na kiši, Poštovani Gospodin, Ogledala*. Preveo: Mehmed Kico, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2007.

KAD SE NEDŽIB MAHFUZ, dobijanjem Nobelove književne nagrade za 1988. godinu, zvanično svrstao među vodeće svjetske pisce, euforija potaknuta oko prevođenja njegovih djela na jezike bivše srpskohrvatske zajednice, nakon ranijega gotovo ravnodušnog odnosa arabista prema piscu, bila je uistinu kratkoga daha. Rezultirala je prijevodom svega nekoliko nasumice odabranih kratkih pripovjetki i četiri romana, od kojih su dva prenesena s jezika posrednika. Naime, *Razgovore na Nilu* Andrija Grosberger je preveo s njemačkog (Književne novine, Beograd, 1989), a *Tijesni sokak* Ana Katušić-Balen s engleskog jezika (Mladost, Zagreb, 1989). U Bosni i Hercegovini je, na bazi izvornika, Halil Bjelak preveo roman *Karnak*